Projectplan Naoorlogs erfgoed Nijmegen

Van Rooms naar rood

Inhoudsopgave

Aanleiding **4**
Wat is naoorlogs erfgoed 4
Projectdoel, eindresultaat, uitgangspunten **5**
Projectdoel 5
Gewenst eindresultaat 5
Uitgangspunten 5
Trends & ontwikkelingen **6**
Het plan **7**
Deelproject 1 Verhalen vertellen 7
Deelproject 2 inventariseren en waarderen 9
Deelproject 3 Betere bescherming en instandhouding Wederopbouwcentrum 11
Participatie **12**
Planning **14**
Deelproject 1 Verhalen vertellen 14
Deelproject 2 Inventariseren en waarderen 14
Deelproject 3 Betere bescherming en instandhouding Wederopbouwcentrum 14

Aanleiding

Naoorlogs erfgoed staat onder druk. De gebouwen zijn veelal verouderd en slecht geïsoleerd. Sociale problematiek in diverse wijken vraagt om herstructurering. Groen in de wijken is vaak verwaarloosd en voldoet niet meer aan de gebruiksbehoefte van tegenwoordig. Om te voorkomen dat waardevol erfgoed ongemerkt verdwijnt willen we het erfgoed uit deze periode inventariseren en waarderen.
Maar veel inwoners van Nijmegen zullen de gebouwen en objecten uit deze periode niet direct als waardevol erfgoed ervaren. Voor velen zijn het de gebouwen en wijken waarmee ze zijn opgegroeid: het is een vanzelfsprekendheid waar geen aandacht naar uitgaat. Toch zullen veel mensen er herinneringen aan hebben. Welke herinneringen zijn dat en welke horen bij het collectieve geheugen van Nijmegen? Om draagvlak te creëren voor behoud van het jonge erfgoed is het van belang om de verhalen en herinneringen bij de Nijmeegse inwoners op te halen. Daarom gaan we een inventarisatie niet alleen door professionals laten opstellen, maar betrekken we ook inwoners en cultuurhistorische instellingen.

Wat is naoorlogs erfgoed

Onder naoorlogs erfgoed verstaan we al het ruimtelijk cultureel erfgoed uit de periode 1940-1990. Hieronder vallen gebouwen, gebieden, structuren, groen en kunst. De periode beslaat zowel de Wederopbouw (1940-1965) als de zogenoemde Post ’65 tijdperiode (1965-1990).

Projectdoel, eindresultaat, uitgangspunten

Projectdoel

Het projectdoel is drieledig:

- Draagvlak creëren voor waardering van dit erfgoed;
- In beeld brengen waardevol naoorlogse erfgoed en selecteren;
- Betere bescherming Wederopbouwcentrum

Gewenst eindresultaat

1. Meer aandacht en draagvlak voor zorg voor het erfgoed uit deze periode onder inwoners en bezoekers/gebruikers.
2. Inventarisatie op hoofdlijnen van waardevolle gebieden, structuren, gebouwen, objecten en groen en daaruit selectie van ‘parels’ en objecten met hoog risico op sloop/verdwijnen.
3. Betere bescherming Wederopbouwcentrum door middel van inzet verschillende beleidsinstrumenten.

Uitgangspunten

De inventarisatie van erfgoed uit de wederopbouwperiode (1940-1965) is nog niet afgerond.

Erfgoed uit de periode 1965-1990 is nog helemaal niet geïnventariseerd. Hierbij moet ook nog bepaald worden wat we als waardevol erfgoed beschouwen. Wanneer komt erfgoed uit deze periode in aanmerking om te bewaren en eventueel te beschermen? Wat is typisch Nijmeegs uit die tijd?

Om draagvlak voor behoud van dit erfgoed te creëren is het belangrijk de verhalen van het erfgoed te vertellen. Hiervoor kunnen we de beleidsuitgangspunten van Verleden Beleefd inzetten.

In de Koers voor de Binnenstad is aangegeven dat we het Wederopbouwcentrum beter gaan beschermen.

Trends & ontwikkelingen

De rijksoverheid is het project Post 65 erfgoed gestart, waarmee het erfgoed uit de periode 1965-1990 in beeld wordt gebracht. Ook gaat de rijksoverheid starten met de beschermen van erfgoed uit deze periode.
In Nijmegen spelen een aantal opgaven die gevolgen kunnen hebben voor het jonge erfgoed. Enerzijds de woningbouwopgave. Verouderde gebouwen maken snel plaats voor nieuwe woongebouwen. Niet altijd is de erfgoedwaarde hierbij in beeld. Daarnaast is het ook niet duurzaam om gebouwen te slopen.
Sommige wijken uit de periode 1945-1990 blijken niet toekomstbestendig te zijn. Herstructurering is veelal de wens om de wijk te verbeteren. Dit heeft vaak sloop tot gevolg, zonder dat er na is gedacht over de erfgoedwaarde en identiteit van de wijk. Daarnaast zorgen deze ingrepen er soms voor dat de stedenbouwkundige samenhang verdwijnt.
Ook de energietransitie opgave vraagt om aanpassingen van gebouwen. Om waardevol erfgoed uit deze periode te behouden is het wenselijk om na te denken over wat de erfgoedwaarden van de gebouwen zijn en hoe je die bij verduurzaming kan behouden.

Het Verdrag van Faro heeft als titel ‘De waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving’. Het Verdrag van Faro stelt de mens en de samenleving centraal en hún relatie met erfgoed. In Nederland sluit het verdrag goed aan bij ontwikkelingen in de erfgoedzorg die te maken hebben met meerstemmigheid, co-creatie, burgerinitiatief en burgerexpertise.
In Nijmegen hebben we deze principes vastgelegd in ons Verleden Beleefd beleid. Daarom willen we de inventarisatie en waardering van het naoorlogse erfgoed samen met inwoners van Nijmegen oppakken.

In 2024 hebben we de BNG Erfgoedprijs én publieksprijs met het thema Post ’65 erfgoed gewonnen. Dit heeft de aandacht voor het onderwerp verder vergroot.

Het plan

Er zijn een aantal deelprojecten:

1. Verhalen vertellen;
2. Inventariseren en waarderen;
3. Betere bescherming en instandhouding Wederopbouwcentrum.

Deelproject 1 Verhalen vertellen

Met dit deelproject willen we het verhaal van Nijmegen in de periode 1940-1990 in beeld brengen. Wat was Nijmegen voor stad? Welke ontwikkelingen waren er? Welke plekken herinneren hier aan?

Kenmerkend voor Nijmegen is de ontwikkeling van een katholieke stad naar een sociale stad: van Rooms naar rood. Welke identiteit heeft ons dit opgeleverd?
De wederopbouwperiode wordt nog gekenmerkt door traditioneel opgezette wijken, waar de (veelal) katholieke kerk het middelpunt van de wijk was. De wederopbouwwijken zijn opgezet volgens de parochiegedachte. De Bossche school, een bouwstijl die voort is gekomen uit het gedachtengoed van pater Dom Hans van der Laan, is op veel plekken in Nijmegen terug te vinden. Ook de eerste gebouwen van de katholieke Radboud Universiteit zijn met dit gedachtengoed ontworpen. Ze zijn een toonbeeld van de katholieke waarden van de universiteit.
In de jaren ’70 kwam de burgerparticipatie op. Inwoners wilden meepraten over de ontwikkeling van de wijken. De stadsvernieuwing van de Benedenstad is hier een bekend voorbeeld van. Veel inwoners van de Benedenstad verhuisden naar de naoorlogse wijken. Niet altijd was dit geheel uit vrije wil. De verhalen die hierbij horen zijn waardevol. Hieraan zit ook een sociale kant: nieuwe, mooie woningen in een groene omgeving moesten ook dienen om de onderklasse op te voeden.
De jaren ’80 kenmerkten zich door woningnood en krakersrellen, herstructurering van onder andere Bottendaal en als reactie daarop meer aandacht voor behoud van de historische bebouwing.

We gaan de essenties van ons Verleden Beleefd beleid (betekenis vol beleven, innovatieve samenwerkingen en sector overstijgend) gebruiken om projecten op te zetten en te subsidiëren.

Het programma ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

- **Oral history**: aan de hand van de items, afbeeldingen en de bouwstijlen van de verschillende wijken gaan we verhalen ophalen van bewoners. Wat vinden de huidige bewoners van hun wijk, waar lopen ze tegen aan (bv in het kader van duurzaamheid) en wat wordt juist gewaardeerd? Ook zullen we op zoek gaan naar de eerste bewoners of gebruikers van dit erfgoed. We gaan hiervoor naar buurtcentra en bejaardentehuizen.
- **Documenteren verhalen**: De verhalen zullen door vrijwilligers van het Huis van de Nijmeegse geschiedenis, aangevuld met studenten, worden gedocumenteerd.

- **Etalages HEMA**: we subsidiëren de laatste 2 exposities in de etalages van de HEMA van Stichting Nijmegen Wederopbouwstad. Deze laatste exposities gaan over de Wederopbouw van het centrum en de periode na de Wederopbouw.
- **Museumwoning Van Schaeck Mathonsingel**: we onderzoeken of we één van de wederopbouwflats als een museumwoning kunnen inrichten. Hier zal een mini-expositie te zien zijn en organiseren we activiteiten om verhalen op te halen.
- **Expertmeeting**: we organiseren samen met het ACN een expertmeeting met professionals en lokale deskundigen over het architectonische en stedenbouwkundige erfgoed van de periode 1940-1990. Wat is eigen aan Nijmegen?
- **Brochure Post 65 erfgoed**: we financieren een brochure over Post 65 erfgoed van Erfgoedvereniging Heemschut.

Alle publieksactiviteiten, ook die van andere partijen zoals het ACN en Erfgoedvereniging Heemschut, zetten we in één overzichtelijk jaarprogramma.

Deelproject 2 inventariseren en waarderen

Uit het deelproject 'verhalen vertellen' distilleren we al gebouwen en plekken die belangrijk zijn voor deze periode in Nijmegen. Maar het is ook belangrijk om in beeld te krijgen hoe de stad is gegroeid tussen 1940 en 1990 en wat de kenmerken en kwaliteiten van die wijken zijn.
Nijmegen groeide bijvoorbeeld naar buiten toe: de wijken uit de periode 1940-1990 liggen daarom aan de randen van de stad.
Maar bijzonder aan Nijmegen is dat er ook in het stadscentrum twee belangrijke gebieden zijn: het Wederopbouwgebied en het stadsvernieuwinggebied, de Benedenstad. Vanwege de ligging in het centrum zijn deze gebieden daarom beeldbepalend. Een ander belangrijk gebied is Campus Heyendaal.
Daarnaast is er het 'strooigoed' van incidentele nieuwe panden en complexen in de destijds bestaande stad of erbuiten.

Dit deelproject zal uit een aantal fasen bestaan:

Fase 1 Voorbereiding

- In beeld brengen welke informatie we al hebben: inventarisaties wederopbouwwijken en gebouwen, lijst Erfgoedvereniging Heemschut Post 65, eigen kennis Post 65, inventarisatie schoolgebouwen, inventarisatie naoorlogse gebouwgebonden kunst, cultuurhistorische analyse Campus Heyendaal, onderzoeken RCE (stadsvernieuwing, experimentele woningbouw, etc).

- In beeld brengen wat ontbreekt.

- Opdracht formuleren voor extern onderzoeksbureau voor inventarisatie

Fase 2 Inventarisatie

De inventarisatie bestaat uit 2 onderdelen:

1. Gebiedsanalyses;
2. Objecten (gebouwen, objecten, groen, kunst)

Deelproject 1: Gebiedsanalyses

- Opdracht aan onderzoeksbureau om gebiedsanalyses uit te voeren: welke wijken zijn gebouwd in de periode 1965-1990, wat zijn de nog aanwezige erfgoedwaarden.
- Interne werksessie organiseren met opdrachtnemer voor ophalen informatie.

Deelproject 2: De objecten

- Opdracht aan onderzoeksbureau om objecten te inventariseren. Mede op basis van de wijkanalyses.
- Externe werksessie met opdrachtnemer en professionals om objecten in beeld te krijgen.
- Groslijst opstellen en van daaruit werken naar een longlist en een selectie van parels.

Fase 3 Conclusies en vervolg

Conclusies: wat is het grote verhaal van de periode 1940-1990, wat zijn de Nijmeegse kernwaarden die hier uit komen, welke plekken en objecten horen hierbij en selectie van parels.

Vervolgtraject bepalen: willen we het waardevolle erfgoed uit deze periode beschermen? Welke mogelijkheden zijn hiervoor? Bescherming via aanwijzing als monument of via het omgevingsplan? Wat is er nog meer nodig (transformatiekaders voor de gebouwen, specifieke onderhouds-, verduurzamings- en renovatie/restauratieaanbevelingen)?

Deelproject 3 Betere bescherming en instandhouding Wederopbouwcentrum

Het Wederopbouwcentrum is één van de meest waardevolle gebieden uit de wederopbouwperiode in Nijmegen. Nergens anders is de breuk tussen vooroorlogs en naoorlogs zo goed zichtbaar als hier. Het is het opgevulde gat dat is ontstaan met het bombardement van 1944. Ook is het gebied representatief voor het gedachtengoed van het Nijmeegse stadsbestuur in die tijd. Modernisering gecombineerd met traditie. Vooruitgang, maar ook de ondernemers weer hun ‘oude plek’ teruggeven. Om de waarde van het gebied voor Nijmegen uit te drukken gaan we het gebied als gemeentelijk beschermd stadsbeeld aanwijzen. Maar om de waarden te kunnen behouden is niet alleen bescherming nodig. Er is ook een zorgvuldige omgang met het gebied nodig. Wijzigingen van winkelpuien, verduurzamingsmaatregelen, optoppen voor meer woningen. We willen

dat dit met aandacht voor de kwaliteiten en karakteristieken van het gebied gebeurd. Daarom zullen we een aantal beleidsinstrumenten inzetten om ook een goede instandhouding te kunnen waarborgen.

Aanpak

1. Aanwijzing gebied als beschermd stadsbeeld + beschermende regels in omgevingsplan
   Hiervoor verlenen we opdracht aan een extern bureau om een stadsbeeldatlas te maken, die als basis voor de bescherming dient.
2. Opstellen beeldkwaliteitsplan of aanpassing welstandsregels in nieuwe Nota Omgevingskwaliteit.
3. Kader voor optoppen panden
4. Acties voor aandacht belang wederopbouwcentrum:
   a) Stichting Nijmegen Wederopbouwstad betrekken voor activiteiten rondom beschermingsprocedure;
   b) 'Een frisse wederopbouwblik': opfrissen van de gevels door middel van gevelreiniging.

Participatie

We betrekken de volgende instellingen en organisaties:
Cultuurhistorisch Platform Rijk van Nijmegen
Erfgoedvereniging Heemschut
Stichting Nijmegen Wederopbouwstad
Huis van de Nijmeegse Geschiedenis
Architectuurcentrum Nijmegen
Radboud Universiteit – erfgoedstudies en architectuurgeschiedenis

Professionals (Adviescommissie Omgevingskwaliteit Nijmegen, architecten en stedenbouwkundigen die in deze periode werkzaam waren).

Expertmeeting

Doel: Informatie ophalen voor het architectonisch en stedenbouwkundig verhaal van Nijmegen van de periode 1945-1990. Daarnaast draagvlak creëren en adviezen ophalen voor een goede omgang van het erfgoed uit deze periode.

Planning

De verschillende deelprojecten kennen elk hun eigen planning. Een eerste voorstel voor een planning van de verschillende deelprojecten is als volgt:

Deelproject 1 Verhalen vertellen

Heel 2025
14 mei 2025: expertmeeting
11 juni 2025: Symposium BNG Bank Erfgoedprijs: presenteren eerste uitkomsten.

Deelproject 2 Inventariseren en waarderen

Vierde kwartaal 2025 en eerste kwartaal 2026: deelproject 1 Gebiedsanalyses
Tweede en derde kwartaal 2026: deelproject 2 De objecten
Laatste kwartaal 2026: conclusies en vervolg

Deelproject 3 Betere bescherming en instandhouding Wederopbouwcentrum

2e kwartaal 2025: opdracht voor opstellen stadsbeeldatlas. Verwachtte doorlooptijd 6 maanden.

4e kwartaal 2025: start beschermingsprocedure. Doorlooptijd 6 maanden.

3e kwartaal 2025:

- start ‘Een frisse wederopbouwblik’
- start activiteiten i.s.m. Stichting Nijmegen Wederopbouwstad

